

GENÇ OSMAN

(bk. OSMAN II).

GENÇ OSMANLILAR

(bk. YENİ OSMANLILAR).

GENGÜHÎ, Abdülkuddûs

(عبدالقادر گنگوهی)

Kutbü'l-âlem Abdülkuddûs
b. İsmâil b. Safiyiddin Hanefî
(ö. 944/1537)Çiştîyye tarikatının
Sâbirîyye koluna mensup
Hindistanlı mutasavvıf şair.

860 (1456) yılı civarında doğdu. Birçok âlim yetiştirmiş olan ailesinin İmâm-ı Âzam'ın soyundan geldiği rivayet edilir. Gengühî (Gangühî), Eved (Awadh) bölgesindeki Rudevî'de Ahmed Abdülhak er-Rudevlevî'ye (ö. 837/1434) nisbet edilen Sâbirîyye tarikatı şeyhi ve kendisinin kayınbiraderi olan Muhammed b. Ârif b. Ahmed Abdülhak'a intisap etti. Sülûküne tekkenin eski şeyhi Piyârî'nin gözetiminde başladı. Yaklaşık on yedi yılını geçirdiği bu dergâhın şeyhi olunca, bölgeyi idaresinde bulunduran Lûdî ordusunda görevli bazı askerler ona intisap ettiler. Bunlardan Sultan İbrâhim Lûdî'nin emîrlerinden Ömer Han Kâsî'nin daveti üzerine ailesiyle birlikte Delhi yakınlarındaki Şâhâbâd'a göç etti (896/1491). Burada otuz yıl kadar irşad faaliyetine devam eden Gengühî, Bâbü'r'ün Sultan İbrâhim'i mağlûp edip öldürmesi ve şehri yağmalaması üzerine (932/1526) Şâhâbâd'dan ayrılarak Gengüh'a yerleşti. 23 Cemâziyelâhîr 944'te (27 Kasım 1537) burada vefat etti. Türbesi bölgenin önemli ziyaret yerlerindedir.

Oğulları Şeyh Hamîdüddin, Şeyh Abdülmeccid ve Şeyh Rükneddin onun yolunu takip ettiler. Birçok mürid yetiştiren Gengühî'nin en meşhur müridi *Taḥkîku arâzi'l-Hind* (Karachi 1383/1963) adlı eserin müellifi Şeyh Celâleddin Tehâniserî'dir. Şeyh Celâleddin, Gengühî'den sonra onun hankahında seccâdenişini olmuştur. İmâm-ı Rabbânî'nin babası Şeyh Abdülhad da Gengühî'nin müridlerindedir.

Kendisini siyasetten uzak tutan Gengühî, gerektiğinde sultan ve emirlere mektuplar yazarak onlara insanların dertleriyle ilgilenmelerini tavsiye etmiş, böy-

lece siyaset adamlarının halka iyi davranması için mânevî otoritesini kullanmıştır.

Şeyh Rükneddin babasının menkıbelerini bir araya getirerek *Leṭâ'if-i Kud-dûsî* (Delhi 1311) adlı eseri kaleme almıştır. Sâbirîyye tarikatı onun çalışmalarıyla belli esasları olan disiplinli bir tarikat haline gelmiştir. Bâtunî ve zâhirî ilimler ve semâ konusunda kendine has görüşleri olan Gengühî, vahdet-i vücûd düşüncesinin Hindistan'da en kuvvetli taraftarlarından biridir.

Eserleri. 1. *Envârü'l-'uyûn fi esrâri'l-meknûn* (Aligarh 1905). Şeyhi Ahmed Abdülhak er-Rudevlevî'nin menkıbelerini ihtiva eden eser Urduca'ya tercüme edilmiştir (Lucknow 1909). 2. *Mektûbât-ı Abdülkuddûs* (Delhi 1287/1870). Devlet adamları ve emîrlerle yazışmalarını ihtiva eden mektupları bir müridi tarafından derlenmiştir. Bu mektuplar şeyhin zamanındaki devlet adamları ile olan ilişkisini aydınlatması açısından önemlidir. 3. *Rüşdnâme* (İhâjjar 1312/1897). Gengühî, tasavvufun ilkelerini özetlediği bu eserinde vahdet-i vücûd görüşünü savunur. Eserde Hintçe şiirler de nakledilmiştir. Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin *Avâriü'l-ma'ârif*'ine bir şerh yazan Gengühî'nin ayrıca *Nürü'l-hüdâ* ve *Ḳurretü'l-a'yûn* adlı iki küçük risâlesi daha vardır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fuṣûṣü'l-hikem*'ine yazdığı şerh ise günümüze ulaşmamıştır. Şiire de meraklı olan ve Ahmedî mahlasını kullanan Gengühî, gençliğinde XIV. yüzyıl Doğu Hintçesi'nin manzum hikâyelerinden *Çendâyân* adlı eserin bazı bölümlerini Parsça'ya tercüme etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dârâ Şükûh, *Sefinetü'l-evliya'*, Kanpûr 1900, s. 101; Bedâünî, *Munteḥabü't-tevârîḥ*, Delhi 1986, III, 5, 82, 127; Müştâk Ahmed Sâbirî, *Envârü'l-'aşîkîn*, Lahor 1398, s. 61, 66, 67; Et-hé, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, s. 336 (nr. 1041, 1076); Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâṭir*, IV, 198-199; Kerîm Nîrûmend, *Târîḥ-i Peydâyes-i Taşavvuf u 'İrfân*, Zincân 1364, s. 421; Gulâm Ali Aryâ, *Târîḥ-i Çiştîyye der Hind u Pâkistân*, [başkı yeri yok] 1365 (Kittâbü'rüşî Züvvâr), s. 168-171; Storey, *Persian Literature*, 1/2, s. 967-968; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden 1980, s. 41, 42, 81, 90; a.mlf., *Mystical Dimensions of Islam*, s. 357; M. Mujeeb, *Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 296-298; A. Popovic — G. Veinstein, *Les orders mystiques dans l'Islam*, Paris 1986, s. 117, 121; S. A. Abbas Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1986, I, 339-349; B. B. Lawrence, "Abd al-Qoddûs Gangôhî", *Elr.*, I, 138-140; G. Böwering, "Gangôhî", *El' Suppl.* (İng.), s. 312-313.

RIZA KURTULUŞ

GENGÜHÎ, Reşid Ahmed

(رشيد أحمد گنگوهی)

(1829-1905)

Hindistanlı din âlimi ve mutasavvıf.

Delhi'nin kuzeybatısında Sehârenpûr bölgesinde küçük bir kasaba olan Gengüh'ta doğdu. İlim ve tasavvufu ilgilleyen bir aileye mensup olan Gengühî'nin (Gangühî) babası Hidâyet Ahmed, annesi Kerîmünnisâ'dır. Soylarının Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayandığı rivayet edilir. Reşid Ahmed yedi yaşında iken babası vefat ettiği için yetiştirilmesi ve eğitimiyle annesi ilgilendi. İlk öğrenimini Karnâl ve Râmpûr şehirlerinde gördü, daha sonra tahsil için Delhi'ye gitti. Delhi'de zamanın ünlü hocaları olan Mevlânâ Memlûk Ali, Şah Maḥsûsallah ve Şah Abdülganî gibi âlimlerden yirmi yaşına kadar tefsir, hadis, fıkıh, usul, kelâm ve mantık okudu. Aynı zamanda geleneksel tıp (hekimlik) ilmini de öğrendi. Bu sırada, yine Hindistan'ın meşhur ilim adamlarından olan Muhammed Kâsım Nânevevî ve Seyyid Ahmed Han ile dostluk kurdu. Daha sonra Gengüh'a dönerek ders okutmaya başladı. Bir yandan da halk arasında yaygın olan, özellikle kabir ziyaretleriyle ilgili hurafeler ve gayri İslâmî uygulamalara karşı mücadeleye başladı. Gengüh'ta medfun bulunan atası Abdülkuddûs Gengühî'nin (ö. 1537) mezarı başında yapılan âyinlere şiddetle karşı çıktı. Aynı zamanda tasavvufa ilgi duydu ve Mevlânâ Hacı İmâdullah et-Tehânevî'nin mürşidliğinde bu yola intisap etti.

Ülkedeki İngiliz varlığından rahatsızlık duyan Reşid Ahmed, İngilizler'i Hindistan'dan çıkarmaya yönelik çalışmalara katılmaktaydı. Nitekim 1857'deki büyük Hint ayaklanmasına aktif olarak katıldı ve Hacı İmâdullah'ın yardımcısı olarak hareketin önderleri arasında yer aldı. Ancak hareket başarısızlığa uğrayınca tutuklandı ve altı ay kadar hapiste kaldı.

Reşid Ahmed Dârü'lulûm-i Diyûbend'in kuruluşunda çok önemli rol oynadı. Müderris olarak görev yaptığı Diyûbend Medresesi'nin işleyişi, müfredatının tesbiti ve eğitim felsefesinde nihâf karar mercilerinden biriydi. Medresede hadis ilmine çok yer verilmesi onun tesiriyle oldu. 1880'de Muhammed Kâsım ölünce Diyûbend'in rektörlüğüne getirildi. 1896'da, Diyûbend'le bağlantılı en büyük medreselerden olan Sehârenpûr'daki Mezzâhirü'l-ulûm'un da rektörlüğünü üstlendi.

Reşid Ahmed müderrisliğinin ilk yıllarında tefsir, hadis, fıkıh ve kelâm öğretirken sonraları sadece hadis öğretimi üzerinde durmuş, ancak hayatının son birkaç yılında görme duyusunu kaybedince bütün mesaisini tasavvufî irşad ve mânevî terbiyeye vermiştir.

Eğitim ve irşad faaliyetleriyle uğraştığı uzun yıllar içerisinde yüzlerce talebe yetiştiren Reşid Ahmed, Hindistan İslâm kültüründe Şah Velîyullah geleneğinin XIX. yüzyıldaki en güçlü temsilcilerinden biri kabul edilir. İçinde yaşadığı toplumun meselelerinin çözümüne genel olarak üç yolla katkıda bulunmaya çalışmıştır: İçtimaî, ahlâkî ve mânevî alanlarda islahaya dayalı fikirler üretmek ve verdiği fetvalarla halk arasında İslâmî suuru güçlendirmek, İslâmî ilimlerin ciddi olarak öğretilmesiyle Hindistan müslümanlarının kültürel kimliklerini korumak, siyasî alanda mücadeleye devam edip Hindistan'daki İngiliz işgaline karşı cihad ruhunu canlı tutmak.

Reşid Ahmed, XIX. yüzyıl Hindistan'ında birçok kişi tarafından kutub ve müceddid olarak kabul edilmiştir. Talebeleri ve müridleri arasında Şeyhül-Hind Mahmûd Hasan, Halîl Ahmed Sehârenpûrî, Kifâyetullâh-ı Dihlevî ve Muhammed İlyâs gibi Hindistan'ın dinî ve siyasî tarihine önemli katkılarda bulunan âlimler vardır.

Eserleri. *Fetâvâ-yı Reşidiyye** (Lahor 1987), *Taşfiyetü'l-kulûb, İmdâdü's-sülûk, Hidâyetü's-Şî'a, Zübdetü'l-menâsik, Hidâyetü'l-mühtedî, Sebîlü'r-reşâd, Berâhîn-i Kâfi'a* gibi eserler kaleme alan Reşid Ahmed'in talebeleri, onun ders takrirlerinden bir kısmını daha sonra toplayarak *el-Kevkebü'd-dürri* adıyla yayımlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Muhammed Miyân, *Ulemâ-i Haq*, Muradâbâd 1946, I, 83-84; Miyân Asgar Hüseyin, *Hayât-ı Şeyhu'l-Hind*, Diyûbend 1367; Zübeyd Ahmed, *Hindustân Key Ulemâ' or Ūnki Arabî Taşantfu Te'lif*, Lahor 1955, s. 95; Muhammed Tayyib, *Dârü'l-ûlûm-ı Diyûbend*, Delhi 1965, s. 57-58; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtır*, VIII, 148-152; İstiaq Hussain Qureshi, *Ulema in Politics*, Karachi 1974, s. 201-202, 223; B. D. Metcalf, *Islamic Revival in British India Deoband 1860-1900*, Princeton 1982, s. 78-79 vd.; a.m.f., "Rashid Ahmad Gangohi", *Dictionnaire biographique des savants et ofrandes figures du monde musulman péripérique du XIXe siècle à nos jours*, Paris 1992, fas. I, 21-22; Füyüzü'r-rahmet, *Hâcî İmdâdullah or Ūnke Hulefâ*, Karaci 1984, s. 35-36; Aşık İlahî Mirâsî, *Tezkiretül-r-Râşid*, Meerut, ts., s. 18-40, 123; "Reşid Ahmed Gengûhî", *UDMI*, X, 267-269.

MUHAMMAD AL-GHAZALI

GEOMETRİ

(bk. HENDESE).

GERÇEK, Selim Nüzhet

(1891 - 1945)

Türk matbaacılığı, gazeteciliği ve tiyatrosu hakkındaki araştırmalarıyla tanınan yazar.

İstanbul'da Rumelihisarı'nda doğdu. Babası, II. Abdülhamid döneminde *Hazîne-i Evrâk, İnsaniyet* ve *Ceride* adlı dergileri yayımlayan Mahmud Celâled-din Bey, annesi Tepedelenli Ali Paşa'nın torunlarından Emine Neyyir Hanım'dır. Cumhuriyet devrinin tanınmış romancılarından Abdülhak Şinasi Hisar Selim Nüzhet'in ağabeyidir.

Selim Nüzhet, bir süre Rumelihisarı'ndaki Gaziosmanpaşa İbtidâi Mektebi'nde okuduktan sonra tahsiline Galatasaray Mekteb-i Sultânisi'nde devam etti ve 1910 yılında Türkçe bölümünden mezun oldu. Ardından yüksek tahsil için İsviçre'ye gitti. 1914'te Cenevre Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdiği halde I. Dünya Savaşı'nın başlaması yüzünden 1921'e kadar yurda dönemedi. Bu süre içinde bir yandan Cenevre, Lozan ve Neuchâtel'de Fransa, İngiltere ve İtalya'dan sınır dışı edilen pek çok Türk ailesi ve talebe ile ilgilenirken bir yandan da edebiyat ve bilhassa tiyatro çevrelerine girerek gelecekteki çalışmaları için malzeme topladı.

Yurda döndükten sonra ihtiyat zabiti olarak askere yazıldıysa da cepheye çağrılmadı. Celâl Nuri'nin (İleri) çıkarmakta olduğu *Yarın* (1921-1922) mecmuasıyla aynı zamanda kâtiplik ve mütercimlik yaptığı *İleri* (1922) gazetesinde yazılar yazmaya başladı. Bu arada kısa bir süre Dârübedâyî'de tarihî oyunları sahneye koymakla görevlendirildi (1923). Cum-

huriyet'in ilânından sonra gazetecilikten ayrılarak Robert College'de Türkçe ve tarih hocalığı yaptı. Buradaki hocalığı on yıl kadar sürdü. 1933'te, Cumhuriyet'in ilânının onuncu yıldönümü münasebetiyle Maarif Vekâleti tarafından Ankara'da açılması düşünülen neşriyat sergisini düzenlemek ve bu maksatla beş yıl içinde yeni harflerle basılan kitapların bibliyografyasını hazırlamakla görevlendirildi. 1934'te bizzat Atatürk'ün emriyle kurulan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'ne tayin edildi. Bu müdürlüğü beş kişilik kadrosuyla, büyük bir gayret ve ciddiyetle ölümüne kadar çalışarak önemli bir kurum haline getirdi. Bir yandan da bitip tükenmeyen bir mesai ile meslekî çalışmalarına devam eden Selim Nüzhet, Abdullah Cevdet'in Çağaloğlu'ndaki İctihad Evi'nde 12 Aralık 1945'te bir beyin kanaması geçirdi ve kaldırıldığı Yerebatan Sağlık Yurdu'nda öldü. Cenazesi Merkeze-fendi Kabristanı'na defnedildi.

Gerçek bir kitap âşığı ve tiyatro tiryakisi olan Selim Nüzhet, henüz çocuk yaşta toplamaya başladığı kitaplarını bir yangında kaybedince 1912'de Cenevre'de tahsilde iken yeniden kitap toplama-yı başlamıştır. Onun hayatı boyunca biriktirdiği kitap, dergi ve gazetelerle diğer matbu evrak sadece kütüphane raflarında kalmamış, aynı zamanda bu konuyla ilgili ilk araştırmaların da malzemesini meydana getirmiştir. Selim Nüzhet bir taraftan Türkiye'de gazetecilik, matbaacılık ve kitap basımının tarihine dair ilk ciddi araştırmaları yaparken diğer taraftan da daha İsviçre'de iken büyük ilgi duyduğu tiyatro konusundaki neşriyatına ölüncüye kadar durup dinlenmeden devam etmiştir. Kitapları ölümünden sonra ağabeyi tarafından Millî Kütüphane'ye satılmıştır.

Kendisini yakından tanıyanların ifadesine göre sağlam karakterli, nazik, yumuşak huylu ve güler yüzlü bir İstanbul efendisi olan Selim Nüzhet ağabeyi Abdülhak Şinasi gibi Hisar soyadını değil, muhtemelen yaptığı işlerin öncüsü olmak arzusuyla İstanbul'da ilk itfaiye teşkilâtını kuran Gerçek Dâvud Ağa'ya özenerek Gerçek soyadını almıştır.

Selim Nüzhet ilk yazılarını, daha Galatasaray'da öğrenci iken arkadaşlarıyla birlikte hazırladığı *Nirenk* adlı mektep mecmuasında yayımlamış, asıl yazı faaliyetine ise yurda döndükten sonra mütercim ve yazar olarak çalıştığı *Yarın* mecmuasıyla *İleri* gazetesinde başlamıştır.

Selim
Nüzhet
Gerçek